

Q. F. S. F. Q.
DISSERTATIO HISTORICA,
DE NOVA FACIE ORBIS EUROPÆI
CIRCA SÆCULUM REFORMA-
TIONIS EXORTA.

Partis Prioris
Particula III.

QUAM

Suffrag. Ampl. FAC. PHILOS. in Reg. Acad. Aboëns.

PUBLICÆ VENTILANDAM SISTUNT

MATTHIAS
CALONIUS

REG. ACAD. SECRET.

ET

CAROLUS FRID. MEINANDER

WIBURGENSIS,

IN AUDITORIO MAJORI,

DIE VII. APRILIS MDCCLXXVII.

H. A. M. S.

ABOÆ,

Impressit JOHANNES CHRISTOPHORUS FRENCKELL,
Reg. Acad. Typogr,

KONGL. MAJ:TS
TRO-TJENARE OCH LANDS-SECRETERARE,
WÅLÅDLE

HERR JOHAN WILH.
MEINANDER,

MIN HULDASTE FADER.

*Den växt ER ömhet vårdat har,
Och ingen kostnad spart at drifva,
Är än för spåd at mogna frukter gifva.
Men tillåt dock, MIN HULDE FAR,
At som en blom-knopp, jag ER sänder
Et Lårdoms-prof af mera vane händer,
Til hvars försvar, jag vågat mig
Uppå de lårdas strids-ban visa.
Min känsla, at ER ömma huldhet prisa
Har uti dagen skyndat sig;
Likt vatnet, som från fjällen rinner
Och sackta först i jordens sköte svinner,
Men där i tyfthet tar sit lopp,
Tills det en tjenlig öfning finner:
Det til den högd, som gaf det kraft, ej hinner
Men våller dock beständigt opp.*

MIN HULDASTE FADERS

Ödmjuk-lydigste Son
CARL FRED. MEINANDER.

SECTIO II.

De Restauratione litterarum.

§. XVII.

Expositis in superioribus opellæ nostræ particulis præcipuis restaurationis litterarum subsidiis, dicendum nobis iam est, qua ratione, deterfâ barbariei rubigine, politio-rem induerint cultum scientiæ & verior senlim exorta sit Philosophiæ facies. Quemadmodum autem nulla est humana cognitio, quæ non ab experientia suas repetat natales; singulorum vero hominum diligentia quanta demumcunque, tanto minus ad iustum quoddam eruditionis corpus producendum sufficiat, ut ne in unica quidem disciplina, eaque angustos intra limites descripta, quiddam valde magnum & laudabile efficere valeat destituta ab aliorum auxiliis unius hominis sollertia; ita nisi lento, quo in ordinanda primum, eodem etiam in texenda scientiarum tela procederetur gradu, necessarium omnino fuit, ut vetus, quæ tenebroso, quod nostrum præcesserat ævo, fere interciderat doctrina, & stamen novæ texturæ & licium quadantenus suppeditatura, in lucem denuo revocaretur. Referanda scilicet erant antiquorum scrinia, & quæ in iis inter tineas & blattas reconditi iacebant veritatum thesauri in medium protrahendi, quo sic iis perquisitis adpareret, quantum in unaquaque parte ad totius operis consummationem restaret. Hoc cum fieri non posset, nisi Linguae quibus usæ fuerant gentes, quæ olim scientiarum laude præ cæteris floruerunt, redderentur vulgatiores & in pristinum restituerentur nitorem, ab *humaniorum* quas vocant *litterarum* cultura initium tanti mo-

L

lininis

liminis erat capiendum. Ex iis namque id sperandum
 erat emolumenti, ut & intelligi Veteres, & disciplinæ
 quæcunque detractis Scholasticorum fordibus & multi-
 plici squalore, quo nauseam prudentioribus antea move-
 bant, ornatius proponi eoque vestiri possent habitu, sub
 quo animis facilius sese insinuarent & mirabiles sui amo-
 res excitarent. Hic vero quam in ulla fere alia re cla-
 rius exsplendescunt vestigia gubernatricis humanarum re-
 rum Divinæ providentiæ. Etenim ut a primis mundi
 incunabulis vix ulla fuit ætas, in qua disciplinæ *Philolo-*
gica ac *Critica* majoris quam in hac ipsa essent necessita-
 tis: ita & supra quam dici potest opportune accidit, ut
 circa hoc sæculum, largior quam alias unquam existeret e-
 legantiorum, quæ ad *Linguarum*, *Critices* & *Antiquitatum*
 studia impensius colenda nata quasi & facta videbantur,
 ingeniorum proventus. Cumque vastus Eruditionis cam-
 pus, haud secus ac ager, qui diu iacuit incultus, messem
 inclusa pinguedine quantocyus maturaret, tennesque sæ-
 pe labores multa rependeret fruge; fieri non poterat, quin,
 qui illi colendo manum primitus admovent, magnam,
 vel ex defricata hinc inde leviter superficie, laudis mer-
 cedem reportarent; quæ deinde reliquis ad sollertio-
 rem culturam adhibendam & quamvis laborum molestiam sub-
 eundam, maximo fuit incitamento. Atque duplici huius
 causæ acceptum in primis referendum est, quod omni
 prope humana cogitatione citius & veteris Hellados &
 Latii divitiæ velut in communionem redactæ contrectan-
 dæ omnibus sisterentur. Adeo quippe Græcissantibus &
 Latinizantibus brevi repleti cœperant omnia, ut Athenas
 ipsas in occidentalem Europam migrasse ac rediisse Augu-
 stæum ævum facillimo errore credidisses. Amœnis nam-
 que *Poëtarum* concentibus & numerosis *Oratorum* vocibus,
 inter-

interfrepentibus subinde *Grammaticorum* iurgiis & *Criticorum* latratibus cuncta resonabant pulpita. Nec id iam agebatur ut nova in Philosophia conderentur vel antiqua ineruitarentur systemata. Tantum enim vel otii vel audaciæ torpenti adhuc post longam quietem *rationi* non indullerat, quæ animos illorum fascinos tenuit opinio, ultra Græcos ac Romanos sapere mortalibus datum non esse. *Aristarchum* potius *Nigidium* ac *Varronem* imitati ætatem terebant in consuendis antiquorum laciniis, & vera eorundem lectione, partim ex collatis codicibus, partim ex ingenio restituenda. Dum autem in salebroso hoc stadio vires exercebant suas, illam animis conceperant Græci & Latini sermonis venerationem, ut qui vel alterutrius pure ac ornate scribendi loquendique facultatem esset adsecutus, summum, quo humana virtus eniti potest, eruditionis culmen conscendisse videretur. Quid? quod agreste & indoctum haud paucis videbatur alio quam Græco aut Latino nomine compellari. (a) Hinc &, ut est in humanis facilis ad extrema lapsus, reliquas artes &

L 2

scien-

(a) At quam multi doctæ hujus infaniæ reos se dederunt suaque nomina e vernacula in Græcam vel Latinam transtulerunt? *Reuchlinus* a Græco κἀνθῶ *Cappionem* se dixit. *Melanchton* pro patrio nomine *Schwartzerd* Græcum illud adoptavit. *Johannes Herbst* cognomine ejusdem significationis *Oporinum* se adpellavit, eoque suo in opera Typographica socio *Roberto Winter*, cum nec is indoctior videri veller, occasionem dedit *Chimerinum* se vocandi. *Johannes Paulus Parisiensis*, *Aulus Jazus Parrhasius* compellari maluit. *Pomponius Lætus*, mutato primum sui ipsius nomine, amore vetustatis longius progressus præclara antiquorum nomina repetebat & adolescentibus indidit, bono fortassis consilio sed miserrimo eventu, cum ea re in coniurationis suspicionem adductus, in carcerem coniceretur, ut de eo refert *Platina in vita Pauli II. Pontificis*.

scientias alto supercilio contemserant, & vix unquam magis sibi placebant, quam cum de litterarum apicibus ac sonis, de genuina vocum scriptione, de earundem probitate, aliisque minutiis Grammaticis tanquam pro aris & focis non verbis solum sed & verberibus dimicarent. (a). Quamvis autem negari nequeat has pugnas ridiculas in se & Eruditis præsertim viris indecoras, eatenus litteris nocuisse, quod earum occasione monstrosa qua optimi quique ex Antiquitate scriptores onerantur, *variantium lectionum, emendationum & coniecturarum criticarum* multitudo iisdem fuerit inuenta: attamen concedere simul oportet, utilissimis haud raro & egregiis observationibus, quæ alias vix succurrissent, easdem ansam suppeditasse, eoque ipso ad penitus exequienda veterum monumenta artisque Grammaticæ perfectionem & universæ Eloquentiæ cultum haud parum contulisse. Fuit scilicet, ut verbis utar Cl. *Weismanni* hoc *saeculum laboriosum, tædiosum, criticum, parturiens, sed partu elephantino, luctans cum delirio & phrenesi, non sine spe reditura vel tandem qualiscunque valetudinis, etsi post longa & violenta symptomata*, (b) ut ex dicendis adparebit.

§. XVIII.

(a) Satyram quidem scripsit *Boccalinus in Relat. ex Parnasso* c. 21. dum bellum narrat in Parnasso ideo exortum quod inter Paulum Manutium & Dion. Lambinum non conveniret, utrum vox *consumptum* cum vel sine *p.* esset scribenda; inque hac pugna cum ad verbera & arma ventum fuisset, Manutium Lambino veterem lapidem, in quo *consumptum* cum *p.* scriptum fuerit, rusticius monstratum naso impegisse ejusque os confregisse: v. *Werens. de Logom. Erud.* c. IV. §. 16. at non desunt vera exempla huic fere similia. Quis ignorat *Poggii & Trapezuntii* rixas, colaphis terminatas; innumeras *Valle* lites & integra convitiis plaustra quibus *Nicod. Frischlinus & Mart. Crusius* de vera syntaxeos participiorum & supinorum sede inter se dissentientes se invicem onerarunt. (b) v. *Eius Hist. Eccl. N. T. in rubro sec. XV. præmissio* p. 1188.

§. XVIII.

Ut crepusculum occidentis in Europa lucis litterarum postrema, sic orientis rursus diluculum prima vidit *Italia*. Et qui Eloquentiæ facem *Latia* olim intulerant *Græci*, iidem quoque ad extinctam denuo accendendam fomitem & flabella administrabant. Præcinuerat iam superiori sæculo imminens haud procul auroram *Dantes Aligherius* Florentinus, (a) vir politioribus litteris & Platonica Philosophia egregie & supra quam ea ætate sperare fas erat, eruditus; succinentibus *Francisco Petrarca* (b) magno elegantioris tam Latinitatis quam patrii sermonis vindice & *Johanne Boccacio* (c) faceto sordium monachalium infectatore. Irrumpentem autem diem nunciavit *Emanuel Chrysoloras*, Constantinopolitanus miles, nobili loco natus, qui e doctissimorum hominum umbra-

L 3

culis

(a) Natus erat *Dantes* Florentiis d. 27 Maji 1265. Octovirali supremæ potestatis Magistratu ibidem insignis. Ob susceptas editis *de Monarchia libb. III.* iurium Imperii contra usurpationes, sedis Romanæ vindicias, a prævalente factione Guelfica in exilium pulsus triplex *Poëma de inferno, purgatorio & Paradiso* patrio sermone elaboravit, eoque magnam meruit laudem. Obiit Ravennæ a. 1321. (b) In lucem editus a. 1304. vir ad eloquentiæ studia resuscitanda natus, vernacula tamen quam latina lingua felicior & Poëta & Orator. Poëmata quod *Africam* inscripsit tantam sibi peperit famam ut de illo laurea coronando certarent Senatus Romanus, Universitas Parisiensis & Robertus Neapolis Rex. Coronabatur autem Romæ d. 8. Apr. 1341. Obiit d. 18 Julii 1374. v. *Chaufepié suppl. au Dict. Hist. & Crit. de Bayle*, voce *Petrarque*. (c) Natus 1313. Obiit 1375. vel secundum alios 1377. Libro *centum Novorum* quem *Decameron* inscripsit in primis clarus. Vid. *Bayle Dict. Hist. & Cr.* voce *Boccace*.

culis in solem ac pulverem egressus suæ dictionis suavitatem Italos sic perfudit, ut aculeos etiam, quibus in sui imitationem stimulantur in animis eorum relinqueret. Hic enim ab Imperatore Byzantino Johanne Palæologo seniore ad imploranda Principum Christianorum contra Turcas auxilia circa a. 1389. Orator missus, post obitas legationes cum comperisset capto a Tamerlane Baiazethe patriam præsentī metu liberatam, in Italia sedem fixit & Venetiis primum, mox Florentiis publico salario suffultus, dein Romæ ac tandem a Galeatio Principe vocatus Ticini Græcas litteras docuit, Italosque non harum tantum, sed & Latinarum, quas a Johanne Ravennate ipse didicerat, litterarum amore adeo inflammavit, ut quasi signum ad revocandam ab exilio elegantiores doctrinam sustulisse & hospitium fugituris mox in hanc regionem Musis paravisse videretur (a). Quam autem is excitaverat lucem, illam felici successu latius propagaverant qui ex eius Schola prodibant litteratissimi viri: quorum e numero celebre in primis ad posteritatem nomen consecuti sunt *Leonardus Brunus Aretinus*, (b) *Johannes Franciscus Poggius*

(a) Obiit Constantiæ ubi concilio adfuerat d. 15. Apr. 1415. (b) Natus 1370. e vita decessit a. 1443. En *Whartoni* de hoc viro judicium. *Humaniorum litterarum studio ab ipsis incunabulis innutritus Latini sermonis elegantia, venustate dictionis & ingenii acumine inter clarissimos sui sæculi Historicos nomen tulit. Græcæ autem Linguae scientiam ab Emanuele Chrysolora acceptam primus omnium Latinorum erexit ac restituit, ingentem Eruditionis famam apud Italos adeptus. Vid. append. ad Cavei Hist. litt. Script. Eccl. p. 66. Erasmo tamen vilis est, Romani sermonis castimoniam non semper tueri potuisse. Interea eam communi Eruditorum consensu promeritus est laudem, quod Græca feliciter admodum & summa fide sine ulla fere verborum paraphrasi Latine reddiderit. Habemus ab illo Opera *Platonis & Aristotelis* ut & Demo-*

gius Bracciolinus vel Brandolinus, (a) & Guarinus Veronensis: (b) quibus omnino adiungendus est Franciscus Philadelphus (c) in Constantinopolitana licet Schola a Johanne Chrysolora eruditus. Hi quippe indicio velut barbaræ huic

Athenis atque *Æschinis* qua magnam partem & *Plutarchi* nonnulla in Latinum versa. Ob surreptam *Procopio* suoque sub nomine evulgatam *Historiam Belli Gothorum* & excerptos e *Polybio* totos fere tres quos edidit libros de Bello Punico inter maximos Plagiarios merito refertur.

(a) Natus 1381. mort. 1459. Ex Latine reddita *Xenophontis Cyropædia* & *Diodori Siculi Bibl. Hist.* ut & servatis ab interitu *Quintiliano*, *Asconio*, tribus prioribus *Valerii Flacci* libris, *Silio Italico* & *Ciceronis de finib.* ac *Legg.* libris magnam famam consecutus. v. *Jo. Fabric. Hist. Bibl. suæ P. III. p. 321.* Scriptis suis melius quam qui prius vixerunt Tullianum dicendi genus expressit. Mordacis alias ingenii vitam in perpetuis contenti nibus transegit. (b) Natus circa a. 1370. obiit a. 1460. *Ab hoc insigni viro*, verba sunt *Jovii in Elog. Doct. virorum Cap. 110.* *Græcæ Latineque litteræ obscuris illis temporibus antiqui Sæculi normam, quadratæque structuræ ordinem & diu quæsitum decus receperunt.* Edidit varia ad *artem Grammaticam* pertinentia & *Strabonem* atque nonnullas e *Plutarcho* vitas latinitate donavit. (c) Lucem vidit Florentiis a. 1398 ibidemque fato functus a. 1481. Venetiis primum, Bononiæ deinde, post Florentiis, Mediolani & Romæ Græcas ac Latinas litteras lautis ornatus stipendiis & sæpe plus quam 400. auditorum frequentia stipatus, magna cum laude docuit, *Lysie Oratt.* nonnullas, *Aristotelis præcepta Rhetor.* et complura alia e Græco in Latinum vertit, variisque præterea scriptis tam soluta quam ligata oratione editis inclauit. Dicunt eum cum *Timotheo* quodam Græco de quantitate syllabæ cuiusdam Græcæ decertasse, interposita sponsione quod si *Timothei* assertio falleret, passurum eum barbam sibi abradi; idque eum causâ cecidisset *Timotheus* revera factum fuisse. v. *Jacker Gel. Lexicon* voce *Philadelphus* (Franciscus.)

huic ætati bello, excitatos e Gothorum tumultis optimos auctores Græcos & Latinos in magna confluentium undique auditorum frequentia maximo cum adplausu interpretati, omnes in id intendebant nervos, ut explosa sordida illa, quæ inter Scholasticos & Monasteriorum claustra regnabat sribiligine, nova eaque tersior ac cultior dicendi ratio, ad veterum exempla diligenter formata, in communem traduceretur usum. Et licet nemo facile dixerit laudatos viros, quibus dura & alte concreta frangenda erat glacies, a tota barbarie fuisse immunes; quod quam temerarium esset statuere, ex ipsa quam innuimus sæculi huius calamitate oppido quisque intelligit: ingrattissimum tamen esse oportet, qui non adgnoscat prima eos iecisse restaurandarum litterarum fundamenta, largissimaque sparxisse politioris doctrinæ semina, accedente solletiori cultu mox adoletura.

§. XIX.

Etenim expugnata a. 1453. a Turcis Constantinopoli, unico quod adhuc dum in orbe Christiano supererat doctrinæ ac bonarum artium domicilio, vires carpere & lætiori virore efflorescere cœpit tenera litterarum seges. Extorres namque Græci cum in Italiam tanquam in asylum se recepissent, Græcam ut supra §. XII. observavimus eruditionem illuc secum avexerant, eamque singulari Mæcenatum huius ævi munificentia sustentati plenioribus delibandam haustibus propinabant. Erant in exulum numero *Bessarion*, *Georgius Trapezuntius*, *Theodorus Gaza*, *Johannes Argyropulus*, *Constantinus Lascaris*, *Demetrius Chalcocondylas*, *Janus Lascaris* *Rhyndacenus* & *Marcus Musurus* (a) viri quasi bono reipublicæ litterariæ ac Christianæ

(a) Horum omnium merita erudite persecutus est *Christ.*

stianæ in fugam acti, quibus nihil erat prius, antiquius nihil, quam ut auctores Græcos quam possent plurimos undique conquirerent, eos a mendis diligentissime repurgatos, inventæ recens artis Typographicæ beneficio, evulgandos curarent inque Latinum sermonem transferrent.

(a) Horum æmulatione incitati Itali totos se tradebant elegantioribus literis colendis. Et licet Latinas literas, utpote paullo notiores, quippe quarum in foro & in Sacris nonnulla remanserant vestigia, & in communem præterea apud eruditos loquendi usum iam pridem receptas, præcipua quadam diligentia tractandas statuerent: attamen cum ex Græcorum fontibus fluxisse eloquentiam Romanam intelligerent, eamque proinde nisi ex iisdem rigatam reviviscere non posse recte iudicarent, nec negligendam esse duxerant huius linguæ culturam. Potius in versandis diurna nocturnaue manu, emendandis, vertendis ac edendis scriptoribus Græcis cum Græcis ipsis certabant, superaddito tædiosis his curis illo labore, quem Latina lingua a Latinorum posteris suo quodam potiori iure deposcebat. Quo etiam factum est, ut ante elapsum ex quo advenerant exules semisæculum, haberet Italia Magistros Græcarum & Latinarum litterarum peritissimos, in quibus præ cæteris clari fuerunt *Laurentius Valla* pugnax ille elegantiae Romanæ adsertor, qui censoria sua libertate doctis etiam id præstitit, ut circumspectus

M

quam

Frid. Bernerus singulari libro *de doctis hominibus Græcis litterarum Græcarum in Italia instauratoribus* Lips. 1750. dignus omnino qui legatur.

(a) *Janus Lascaris* a *Laur. Mediceo* bina vice Constantinopolin missus, libros Græcos magno numero undique conquisivit & in Italiam deportavit. Idem cum *Musuro* in correctorio opere in officinis *Juntarum* Florentiis & *Aldi* Venetiis assidue laboravit. *Maittaire Annal. Typogr. T. IV. p. 107.*

quam antea loqui cogerentur: (a) *Johannes Antonius Campanus* (b); *Nicolaus Perottus*, Archi-Episcopus tandem Sipontinus; (c) *Hermolaus Barbarus*, Patricius Venetus: (d) *An-*

(a) Vitalem auram hausit Romæ 1407 mortuus 1457. Edidit *de linguæ latinæ Elegantiæ libb. VI.* quibus, ceu in Præfatione ipse gloriatur, ut Camillus quondam patriam, sic Romani sermonis puritatem magna contentione restitutum ibat. *Homeri præterea Iliadem*, atque *Herodoti & Thucydidis Historias* latine vertit, & in *Livium* primus crisin exercuit. Vir de cætero litigiosus & maledicus, quem cum omnes auctores, Quintiliano fere excepto carperet, neque in *Christum spicula sibi deesse* impia linguæ procacitate iactitasse ferunt: Ipse in tradendis linguæ latinæ præceptis, quam iisdem in usum convertendis felicior. De vita & meritis eius accuratissime egit *Drakenborch in præfatione ad Tom. VII. Histor. Livii a pag. II. ad XXIX.* (b) Obscuris natalibus ortus a. 1407. obiit Episcopus Aprutinus 1477. multis tam soluta quam ligata oratione editis egregiis ingenii monumentis clarus. Primus *Suetonii vitas Caesarum* typis evulgandas curavit Romæ 1470 in fol. (c) Obiit a. 1480. Est de hoc viro sequens *Casauboni* iudicium: *Litterarum Latinarum quas per diu docuit, exquisite ut illa erant tempora peritus. Erat præterea in illo non vulgaris industria in Græcis ita vertendis, quæ quidem intelligeret, ut nullum persæpe Græci idiomatis in latina eius versione vestigium adpareat. - - Quod si par fides responderet inter excellentissimos Interpretes poterat sine dubio Perottus recenseri. Nemo enim illis temporibus erat, qui amplius Græce sciret, quam hic Interpres, pauci tantum quantum ille. v. Præfat. eius ad Polybium.* Habemus ab illo V. priores *Polybii* libros latine redditos, præter nonnulla alia. (d) Natus 1454. mort. 1493. *Omnium ex sua civitate, qui ante illum nati essent Latinorum & Græcorum litteris plane doctissimus*, iudicante Bembo. Maximam illi laudem pepererunt *Castigationes Pliniana*, quibus tamen cum in iis ingenio nimium indulserit non multum statuit pretii *Harduinus* in sua ad *Plinium præfatione*. Est hic, quem versionem *Operum Aristotelis* me-

Angelus Politianus (a) *Joannes Picus*, Concordiæ & Mirandulæ Princeps: (b) *Julius Pomponius Latus*: (c) & *Aldus Manutius* senior. (d) Quam indefesso autem studio, quibus vigiliis ac sumtibus & quam prospero successu ab his & qui socios se illis adiunxerant in revocanda bonarum artium ac linguarum scientia laboratum fuerit, vel ex eo indicari potest, quod exeunte sæculo hoc decimo quinto vix ullus amplius exstaret melioris notæ scriptor sive Græcus sive Latinus, qui non vel totus, vel qua partem

M 2

faltim

ditatum Dæmonem de sensu vocis ἐνπλεχία interrogasse fabulatus est *Petrus Crinitus* & post illum alii. Infelicia optimi viri fata, litteris felicia, videantur apud Historicos.

(a) Natus a. 1454. e vita decessit a. 1494. Habemus ab illo præter multa alia *Herodianum* elegantissima interpretatione Latine versum. *Stilus eius*, iudice *Barthio Advers. lib. 19. c. 17. Latinitate Romanos ipsos adit, Atticas Athenas si ita fari licet Gracitate. cfr. Morbof. Polybist. Litt. T. I. Lib. I. c. 23. §. 32.* (b) Obiit trigelimum secundum agens ætatis annum 1494. De hoc *Whartonus l. c. p. 115. Quod ad molliores litteras adtinet is sane erat, qui sermonis elegantia, facetiis & gratia, eloquentiæ viribus, disputandi subtilitate & diffusa Linguarum scientia omnibus sui sæculi viris palmam præripuit.* (c) Fato functus a. 1497. *Sallustium, Varronem de Lingua Latina & Plinii Epistolas* primus edendas curavit. Scripsit quoque varia ad illustrandas *Antiquitates Romanas*, quibus se totum ita tradidit, ut & memoriam *Urbis conditæ* annuo festo celebraret. Recentiorum forte primus qui in *Historia e nummis & Lapidibus* subsidia quæsit. (d) Natus circa a. 1445. obiit a. 1515. *Vir Typographorum omnium, qui Græcis editionibus inclauverunt Coryphæus, in commune bonarum litterarum commodum natus, cuius quis industriam, patientiam, vigilias æquet? Qui non unam aut alteram litteraturæ partem, non hunc illumve in hac aut illa lingua Auctorem, sed universam pæne ἑκτακλωσάδειαν, cunctos pæne in illo orbe egregios Scriptores ornavit. Maittaire l. c. T. IV. p. 65.*

saltem typis esset evulgatus, & tanta quidem in plerisque adcurratione adhibita, ut libri hac ætate impressi eiusdem fere cum optimis codicibus manuscriptis auctoritatis ceneri iamiam meruerint.

§. XX.

Eodem fere tempore, quo his, quos iam laudavimus potissimum ducibus, universam Italiam pervagatæ sunt elegantiores litteræ in Cisalpinas etiam traiecerant regiones, in quibus proinde prisca Græcorum ac Romanorum eloquentia mirifico splendore eluxit. Suscitaverant namque tacentes a longo tempore Musas in Germania *Rudolphus Agricola* (a) & *Joannes Reuchlinus, Capnio*; (b) in Belgio, *Desiderius Erasmus Roterodamus*; (c) in Gallia, *Guilielmus*

(a) Natus circa a. 1442. mort. 1485. Linguarum Græcæ ac Latine callentissimus & Ebrææ non ignarus. Ex itinere in Galliam & Italiam, ubi Græcos audivit a. 1482. redux, integro triennio *Academiæ Heidelbergensi* totique Germaniæ ad meliorum litterarum studium facem prætulit. Ipse -- omni scientiarum genere excultissimus, Philosophus summus, Rhetor disertus, Theologus insignis, Musicæ, picturæ aliarumque artium molliorum studiosissimus, teste *Erasmio in Ciceroniano*. (b) Annum natalem habuit 1455. emortualem 1522. Divinarum iuxta ac humanarum litterarum peritissimus: In primis adcuratissima linguarum Latine, Græcæ, Hebraicæ & Chaldaicæ scientia instructus, primus in Germania Hebraicas & Græcas litteras, Latinasque elegantias, resuscitavit. *Wharton. l. c. p. 122. seq.* (c) Natus 1497. mort. 1536. Huius industria velut postliminio revivere plenius litteræ non tantum in istis proximis Germaniarum Galliarumque regionibus; verum etiam in ipsa nobilissima terrarum Italia, cum instructius, tum felicius huius ope florere ceperunt, ut si fortassis ambitiosum sit eum alterum parentem litterarum vocare, tamen instaurator ac primarius illustrator dici & possit & debeat &c. vid. *Beati Rhen. Epist. ad Carolum V. Imperat. Editioni Epistoll. Erasmi Londinensi præfixam.*

elmus Budæus (a) in Anglia *Thomas Linacer* (b) & *Thomas Morus*: (c) in Hispania sub auspiciis *Francisci Ximenis* Cardinalis *Ælius Antonius Nebrissensis* (d) & *Johannes Ludovicus Vives* (e) magna omnino orbis eruditi lumina. Quorum laudabili conatui, cum ex novitate rei partim, partim ex magnitudine redundantis inde in rem tam sacram, quam civilem utilitatis, multum accederet gratiæ, quam & insolitus Principum favor & honos statui litteris paulatim cœptus valde adauxerant, fieri aliter non potuit, quam

M 3

quam

(a) Natus 1467. mort. 1520. Invexerant paullo ante in Galliam litteras Græcas *Gregorius Tiphernas*, *Hermonymus Spartiata* & *Tranquillus Andronicus Dalmata* exules Græci a Rege *Ludovico XI.* amice excepti & liberaliter tractati. Atque horum in Schola *Budæus*, linguam Græcam ita perdidicit, ut nemo illum eius peritiâ vinceret. *Omnis præterea litteraturæ lumen evasit, inque Gallia primus suscitavit bonarum litterarum amorem, Erasmo par habitus, imo superior a nonnullis.* v. *Morbos. l. c. lib. IV. c. 8. §. 3.* (b) Natus 1484. mort. 1524. Medicus, ex Latina eaque eleganti & fida omnium fere operum *Galen*i versione & editis sex de emendata latini sermonis structura libris immortale consecutus nomen. (c) Natus 1480. Magnus Angliæ Cancellarius, vir undeque doctissimus & strenuus litterarum promotor, in cuius laudibus prolixus est *Erasmus* in *Epist. lib. X. p. 533. seqq.* & alibi passim. Indigno tantis meritis fato vitam reddidit a. 1535. (d) Natus 1464. mort. 1522. *Barbariei, qua tot sæculis squaluerant Hispanorum ingenia, expugnandæ totus incubuit; duram sane provinciam nactus. Morose enim Scholasticorum genti una cum sermonis vitiis inoleverat & vitiorum amor. - - Isti scil. erant, quos Antonio antiquas sordes repurganti victoriæ erat instar persuadere ut sanari vellent.* *Wharton l. c. p. 117.* (e) Natus 1492. mort. 1537. vel ut alii volunt 1541. *Vir, verba sunt Jovii in Elog. in omni disciplinarum genere exercitatus & de bonis litteris optime meritus, quo decedente doctior nemo in Hispania superstit.*

quam ut obstrepentibus licet identidem Monachis & quotquot essent, quorum intererat imperitum vulgus superstitione magis quam ratione regi, optatus eidem responderet successus.

§. XXI.

Quod autem discussis prout iam diximus barbariei tenebris ad iustam Græcorum Auctorum intelligentiam & Latinæ eloquentiæ perfectionem adhuc deerat, illud consummaverant qui procedente Sæculo XVI. magno agmine his successerant *Philologi, Critici & Antiquarii*; quippe quibus, cum strata iam esset via, cursu non impedito ad metam pergere licuit. Et meruerunt quidem in stadio hoc decurrendo præcipuas laudes ex Italis, *Petrus Bembus, Marius Nizolius, Lilius Greg. Gyraldus, M. Antonius Maioragius, Sebastianus Corradus, Julius Caesar Scaliger, Franciscus Robortellus, Petrus Victorius, Paulus Manutius, Carolus Sigonius, M. Antonius Muretus & Aldus Manutius iunior*: E Germanis, *Philippus Melanchton, Helius Eobanus Hessus, Joachimus Camerarius, Antonius Schorus, Conradus Gesnerus, Basilius Faber, Johannēs Sturmīus & Michaël Neander*: E Belgis *Christophorus & Gilbertus Longolii*, quorum tamen ille Romanam civitatem adeptus in Italia consedit, & *Adrianus Junius*: E Gallis *Robertus Stephanus, Adrianus Turnebus, Dionysius Lambinus & Henricus Stephanus*: E Hispanis *Ferdinandus Nonnius Pincianus, & Franciscus Sanctius*: Et e Lusitanis denique *Emanuel Alvarez*, qui pro suo quisque ingenio stupendo pæne labore id egerunt, ut peruestigatis diligentissime, imo curiosius forte quam opus erat omnibus antiquitatis tam Græcæ quam Romanæ angulis; politia, institutis ac ritibus illarum gentium probe expensis; atque cor-
rafa

rasa undique immensæ lectionis copia, non tantum luculentissimis commentariis facem ad Scriptores eorum rite intelligendos accenderent, verum & aditum ad intimiora harum linguarum pernoscenda referarent, viamque regiam, qua perveniri illuc posset, patefacere. Quo etiam factum est, ut circa medium huius sæculi tanto iam nitore floreret utriusque Linguae cognitio, ut non tam de iisdem ulterius perpoliendis cogitandum, quam, ne versis e *verbis* ad *res* ipsas contemplandas hominum animis, in pristinum squalorem deflecterent, operam potius dandam esse, tantum non omnibus videretur.

§. XXII.

Ut non Eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum esse, ideoque ab omni ævo Poëtas existisse ac Oratores, antequam artes Grammatica, Oratoria & Poëtica certis adstrictæ regulis in iustam disciplinæ formam essent redactæ, inter omnes constat: ita idem hoc etiam Sæculo accidisse observamus. Etenim ex assidua Auctorum Græcorum ac Latinorum interpretatione ad imitationem eorum deducti quotquot Musis diligentius operabantur, admirabilem sibi, prout suum cuique favit ingenium, comparaverant pure ac ornate dicendi facultatem, quæ sola, ut supra dictum, hac tempestate in summis erat laudibus. Cumque horum elegantissimis usque adeo essent adfuerit, ut solo aurium iudicio vitia sermonis facile persentiscerent, ipsa rei cuiusque natura reliquam orationis structuram suggerente, minus forte necessarium ipsis videbatur, præceptis mox concinnandis anxios se torquere. Nec fieri omnino poterat, ut artem dicendi quis conderet, nisi qui totam exemplorum, e quibus petenda erat, venustatem, defixis longa adtentione oculis pri-

us fuisset contemplatus. *Nihil est enim quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit.* (a) Dum itaque intra prima sua rudimenta adhuc subsisteret Grammatica non minus quam Rhetorica ars, vigeat eloquentia. In stilo Latino Oratorum princeps *Cicero* præ cæteris ut fas erat adamabatur. Verum & hic in extremum prolapsi nonnulli, signum præferentibus *Bembo* & *Christ. Longolio*, superstitioso adeo cultu eum prosequabantur, ut religioni sibi ducerent alias adhibere aut voces aut constructionum formas, quam quæ eius auctoritate essent comprobatae, ne quidem cum sermo esset de rebus *Ciceronis* ævo plane incognitis & de quibus ille quamdiu viveret, ne somniare quidem poterat. Hi igitur neglecto ipsius *Ciceronis* monito, (b) non tantum receptos Magnorum Principum titulos ad Romanæ curiæ consuetudinem recudendos sibi sumserant; sed & usitatas in Sanctiori doctrina voces reformidati, aliis e *Numæ* *Sacrario* quæsitis veritates Christianæ Religionis proponendas censuerant, satius arbitrati si læsæ in *DEUM* & Principes pietatis, quam violatæ maiestatis *Ciceronianæ* nota ipsis inureretur (c). Dum autem reiectis omnibus aliis, *Ciceronem*

(a) *Cicero de Orat. Lib. I. c. 41.* (b) *Ergo ait utemur verbis aut iis quæ propria sunt - - aut iis quæ transferuntur - - aut iis quæ novamus & facimus ipsi. Nam si res suum nomen & proprium vocabulum non habet - - necessitas cogit, quod non habeas aliunde sumere. De Orat. Lib. III. c. 37. & 40.* (c) *Insulsæ adeo adfectionis illustre exemplum præter alios exhibuit Bembo, in illa Historia quam de Venetorum Republica XII. libris conscripsit. In illa namque de Venetorum dominio narrantur omnia tanquam de potenti illa re Romana. Ibi Senatus Venetus semper Patres Conscripti: Ipsæ Venetiæ*

ceronem solum & legendum & imitandum esse clamitabant, genuinæ imitationis indolem atque virtutem ignorabant. Eam quippe omnem in eo sitam putabant ut emendicatis e Cicerone verbis ac sententiarum flosculis centones quasi quosdam ex eius libris confarcinarent. Displicuit mox servum hoc imitandi studium, quod suo iam ævo improbaverat *Politianus*, cordatioribus etiam in Italia viris, inque iis *Jo. Francisco Pico*, inter quem proinde & *Bembum*, editis in utramque partem scriptis hac de re certatum fuit. Ast vehementissime eidem, ne radices ageret, opposuit se *Erasmus*; (a) qui licet excelluisse dicendi virtutibus Ciceronem & non alium magis eloquentiæ Candidatis proponendum esse ultro fateretur, legendos tamen simul statuit alios etiam melioris notæ auctores, atque ut formæ pictores, ita dictionis Rhetores a multis absolutum petere debere exemplum: Imitationem præterea Ciceronis non consistere in verbis & sententiis cura quanta demumcunque e scriptis eius compilatis, sed requiri totum Ciceronis pectus, quo universa orationis compages & cultus sic eum referret, ut non rectius & aptius sentire, nec significantius & ornatius scribere ipsum potuisse, adtentus lector vivide perciperet. Hæc quibus & iniquiora admista erant alia, inque iis tegi paganismum sub ambitiosa hac Romanæ antiquitatis adfectione, cum *Bembi* asseclis minus arri-

N

derent,

Urbs καὶ ἔχον: anni numerati non a Nato Christo, sed ab Urbe condita: Duces Urbini & Mantuæ, Reges; Ducatus, Regna: In divinis rebus Fides est Persuasio: Excommunicatio, aqua & igne interdictio: Peccata remittere, DEos superos manesque placare: Et pro ipso DEo, Dii immortales invocantur. vid. *Lipsius Centur. II. Miscellan. Epist. 57.*

(a) Editio a. 1528. *Ciceroniano s. Dialogo de optimo dicendi genere.*

derent, recrudit bellum, quod *Ciceronianos* & *Anti-Ciceronianos* ferali schismate disiunxit. Illorum enim partes amplexi *Julius C. Scaliger* & *Stephanus Doletus*, *Erasmus* & qui cum eo stabant ut bonis litteris infensos traduxerant, nulloque non convitiis genere graviter vexarant, iisdem fere armis ab his excepti. Mortuo autem Erasmo, consopitæ tandem sunt hæ lites: atque deferbuit quidem ex eo tempore servilis illa imitandi κακο-ζηλία; ipsa tamen de imitatione controversia in suspenso relicta, etiam postea doctorum virorum calamos exercuit, aliis unum præ cæteris, eloquentiæ studiosis in exemplar proponendum; aliis plurium ex optimis virtutes simul intuendas; nonnullis denique, qua sua quemque natura ferat, ea eundum esse via statuentibus, (a) modo ut sua oratio-

(a) Non quidem nostrum iam est in hac causa iudices sedere. Si tamen sententiam dicere iubeamur, iis accedimus qui ablegato adfectatæ imitationis studio, illud cuique orationis genus sequendum esse statuunt ad quod natura ducitur. De *imitatione*, quam *puerilem* vocant, & qua ipsa linguæ facultas ex lectione & observatione auctorum comparatur quæstionem non esse per se intelligitur; nec enim vernaculam quisquam nisi imitatione didicit. Lingua autem quacunque & elegantius eius accurate cognitis ac velut concoctis, qui imitationis ope eo se perventurum credit ut characterem stili adsequatur & constanter tueri possit proposito exemplo conformem, næ is vehementer fallitur. Frustra enim in eo laboratur, quamdiu aliam dicendi formam suaserit ingenium: nec sollicita illa imitandi cura aliud efficitur, quam ut infringatur naturalis orationis vis & eius loco fucatus eisdem inducatur nitor. Quod autem imitationem dedita opera institutam tantopere commendaverint Eruditorum haud pauci, illud exinde fluxisse videtur, quod cum observaverint eos qui certi cuiusdam Auctoris lectione impensius sunt delectati, eius etiam non infelicitè amulatos fuisse dicendi characterem, suæ potius arti quam naturæ impulsui cæssam e-

orationi castimonia ac ornatus constarent. Huius vero quidquid sit, in confesso est imitationi Veterum totam hanc ætatem plus minus fuisse addictam eorumque eloquentiam Periclis aut Ciceronis ævo, quam iis, quibus vivebant temporibus fuisse similiorem. (a) Adeo enim morosi & anxii in id incubuerant, ut aut Demosthenem aut Ciceronem, aut Thucydidem, aut Sallustium aut Tacitum aut

N 2

Plini-

iūs rei tribuere maluerint. Hi scilicet non adtenderunt, quod quo quis alteri ingenio est similior, eo etiam stili forma ad eius similitudinem propius accedit & contra. Æthiopem sane lavaret, qui *Theosophum* aut *Mysticum* aut, qui ab hoc gradu tantum differt, *Fanaticum* Ciceronis perspicuitati adsuascere vellet: eorum enim hominum ingenia ut detorta sunt & miris opinionum monstris luxuriant; ita & perplexam atque portentosa verborum nihil significantium farragine repletam sequuntur dictionem, qualem in *Paracelso*, *Cardano* & *Bruno* hoc etiam quod loquimur ævo videre licet. Quod enim suo convenit ingenio, id inter legendum suapte natura quisque arripit, eamque sensim, licet nec ipse advertit, contrahit dicendi consuetudinem, qua maxime omnium, si alias unquam, est placiturus. Quapropter & plurimum ad veram eloquentiam prodest artificiosæ imitationis servitute ingenia liberari.

(a) Égrecie omnino in hanc rem, magnum illud apud Gallos hodiernæ eloquentiæ decus *Thomas*, *Essai sur les Eloges*, chap. 24. On connoit d'ailleurs la malediction éternelle dont est frappé l'esprit d'imitation; & cet esprit étoit la maladie dominante du siècle. Et paucis interiectis: Ajoutez que dans les temps dont nous parlons, la plupart des écrivains étoient étrangers à leur pays & à leur siècle. C'étoit Rome, c'étoit Athènes, qui étoit leur patrie. Ils se passionnoient pour *Mantinée* ou pour *Pharsale*, bien plus que pour *Pavie* ou *Margnan*. Ils vivoient, ils sentoient, ils respiroient à quinze siècles d'eux. Veut on que des hommes ensevelis dans les mines parlent avec éloquence de ce qui se passe sur la terre? Et quæ sequuntur.

Plinium oratione sua sic effingerent, ut vim suis ingeniis propriam velut suffocasse viderentur. Licet nec deessent, qui animi deformitate deformia secuti exempla, aut tumidum illud atque ineptum *Apuleianum*, aut aliud quoddam monstrosum dicendi genus adfectarent. Inter hæc cum tantum curæ, laboris ac temporis interpretandis & imitandis Græcis & Romanis auctoribus tribueretur, credere sensim ex collectis multorum observationibus artes *Grammatica*, *Rhetorica* & *Poëtica*, de quarum hoc ævo fatis nonnulla iam delibabimus.

§. XXIII.

Causas cur tardiores fuerint artium, quas modo nominavimus, quam ipsius eloquentiæ progressus generatim iam indigitavimus. Quod *Grammaticen* speciatim adinet, nemini forte naturam huius artis adcuratius pensitanti mirum videbitur, debitam perfectionem serius illam adtigisse. Ab antiquioribus, qui in hoc argumento tam qua Græcam quam Latinam linguam suam experti fuere industriam, non multum in illo studio subsidii erat expectandum. Recte namque a *Morhofio* est observatum, nationis vernaculæ Grammaticos pessimos plerumque fuisse verborum interpretes, & in Grammatica Latina neminem infelicius, quam Romanos ipsos fuisse versatum. (a) Novam autem invenire viam, qua genius harum linguarum & constitutio quam luculentissime tradi posset res erat innumeris obsita difficultatibus, de qua ne centesimus quidem quisque cogitare auderet. Veros enim litteris adsignare sonos & legitimam vocis cuiusque definire scriptionem, eaque argumentis e remotissima sæpius antiquitate petitis
confer-

(a) *Polybist. T. I. Lib. IV. c. 10. §. 2.*

confirmare: Syllabarum deinde quantitates fixis describere regulis: reconditas porro vocum origines rimari, sensum earum explicare & subtilissimas significationum vel similitudines vel discrepantias & investigare sagaciter & cum notioribus linguis comparando coram velut spectandas proponere: intricatissimos denique constructionum nexus & ductus plus quam serpentinis, quibus varia idiotismorum ratio vulgi oculis se subducit, enodare ac certis iisque quam paucissimis legibus adstringere; id & vastissimam linguarum, non tantum cuius praecepta tradenda sunt, sed & aliarum plurimarum peritiam, & acre ingenium & subactum longo usu iudicium requirit. At quam paucis tam contigit esse felicibus, ut sociatas omnes has inter se dotes possiderent? Et si qui essent, eorum plurimos & subeundi laboris tedium & venturae inde gloriae exilitas ab incepto deterrere poterant. Hinc nec ante elapsum integrum & quod excurrit e renatis litteris saeculum, ullus est repertus, qui praecepta vel Graeci vel Latini sermonis ita tradiderit, ut ad veri & perfecti Grammatici gloriam vel aliquo iure potuerit adspirare. Forsan nec opus erat diligentius custodiri has linguas, quamdiu religiosi manibus colebantur illarum arva, tum primum sepe munienda, cum immineret periculum, ne deserta lilio & spinis confererentur.

§. XXIV.

Circa prima periodi huius litterariae initia Grammaticae Graecae compendium quoddam Italis dedit *Eman. Chrysoloras*, (a) cui ideo inter recentiores huius Linguae Grammaticos primus debetur locus. Hunc in eodem studio

N 3

dio

(a) Scripsit scil. *Erotemata Graeca*, impressa tandem *Venet.* 1484. in 4.º.

dio secuti sunt ex exulibus Græcis *Em. Moschopulus*; (a) *Demet. Chalcondylas*; (b) *Theod. Gaza*; (c) & *Constant. Lascaris*. (d) Qui pleniora licet huius linguæ præcepta se tradituros professi, non multam tamen laudem navatæ in illa re operæ retulerunt. A vero quippe linguæ genio longissime eos aberrasse & inutiles confectatos tricas discantibus viam sine causa iusto difficiliorem aperuisse, prudentioribus mox fuit observatum. (e) Feliciori successu ad idem hoc saxum volvendum suam contulerant industriam, qui hos exceperant in Occidente Eruditi, quorum potiores fuere *Urbanus Bellunensis*; (f) *Aldus Manutius* senior;

(a) Prodiit eius *Grammaticæ Græcæ methodus* cum *Theod. Gazæ Gramm. Gr. Libb. IV. Basil. 1540. 4. v. Fabr. Bibl. Gr. Lib. V. c. 7. §. 4.* (b) Prostant illius *Erotemata Græca*, impressa cum *Erotematt. Moschopuli senioris* anno ut videtur 1493 fol. sine mentione loci. *Maittaire Ann. Typ. T. IV p. 753.* (c) Scripsit *Introd. in Grammat. Græc. Libb. IV.* impressos prima vice in *Corpore Grammaticorum Græcorum Aldino Vol. I. Venet. 1495. fol. & sapius deinde editos.* (d) Edidit *Grammaticæ Græcæ Libb. III. typis excusos Mediol. 1476. 4to.* (e) Erudite ut solet errores horum & qui his proximi erant Grammaticorum persequitur *Henr. Stephanus* in *Dialog. de bene instituendis Græcæ Linguae studiis & de parum fidis Linguae Gr. Magistris.* Iniquior tamen videtur *Mekerchi* in illos censura, Grammaticos scilicet *hosce*, partim ut linguam Græcam obscuriorem & difficiliorem redderent, partim ut ipsi apud externos eius linguæ imperitos doctiores haberentur, plerisque litteris, diphthongis & syllabis novos sonos affinxisse & inventis suis multa immutasse ac depravasse, multa quoque excogitasse, quæ priscum illud sæculum ne somniarat quidem. vid. *Eius Comment. de Veteri & recta L. Gr. pronunciat. Cap. V. in Havercampi sylloge scriptorum qui de Linguae Gr. vera & recta pronunc. Commentarios reliquerunt. Tom. I. p. 19.* (f) Huius *Grammat. Gr. Institt. Libb. II.* ex illis qui Latine ea ætate scripserunt primas ferunt, atque imperfectiores primum editæ, auctore ignaro

nior; (a) *Franciscus Vergara*; (b) *Nicolaus Clenardus*; (c) *Philippus Melancthon*; (d) *Angelus Caninius*; (e) & *Michael Neander*; (f) quorum singuli, quanto ab initiis artis erant remotiores, tanto etiam propius ad perfectionem quandam eius accesserunt. Non quidem hi omnia exhausterunt, quæ ad Grammaticam huius linguæ pertinent, nec optimam semper ingressi sunt illius docendæ rationem: si tamen eorum in hanc artem meditationibus, illorum adiunxerimus labores, qui certas eiusdem particulas singulari studio excutiendas sibi proposuerunt, tantam huic operi paratam fuisse videbimus materiam, ut ad eius complementum vix aliud deesset, quam manus periti artificis, quæ reiectis inutilibus & supervacuis recisis, cætera ordine

sunt ab Aldo 1497. 4. deinde ab Auctore recognitæ & auctæ prodierunt 1512. 4. vid. *Fabric. Bibl. Gr. Lib. V. c. 7 §. 9.*

(a) Præter supra nominatum corpus *Grammaticorum Græcorum* ab ipso editum *quatuor voluminibus*, quorum primum prodit 1495. alterum inscriptum *ἑρμηνεύς, κερως Ἀμαλθείας καὶ πῆπι Ἀδωιδῶς*, 1496. tertium 1523. & quartum 1525. scripsit etiam *Grammat. Gr. institt.* separatim editas Venet. 1515. 4. (b) Huius sunt *de omnibus Gr. L. Grammaticæ partibus Libb. V. Paris. 1550. 8.* (c) Dedit *Institt. Græcæ Linguae* impressas primum Colon. 1530. 8:0 quæ quamvis tales non sunt ut absolutissimæ vocari queant, sunt tamen eiusmodi ut aliis (ad illud usque tempus evulgatis) præferri plerisque mereantur, iudicante *Henr. Stephano Dial. cit. p. 162.* (d) Edidit *Instit. puerilem Græcar. litter.* impressam Hagen. 1525. 4. & *Grammat. Græc.* excusam ibd. 1527. 8. emendatius autem editam cura *Joach. Camerarii* Lips. 1552. 8. (e) Huius *Hellenismus* prodit Paris. 1555. 4. *Liber mole quidem non magnus sed nec vulgaris eruditionis. Morb. l. c. T. I. Lib. IV. c. 6. §. 6.* (f) Habemus eius *Tabulas Græcæ linguæ*, editas Witteb. 1567. 8. & *Erotemata Gr. Linguae*, excusa Basil. 1565. 8:0 quibus elegantissimæ continentur observationes quæ ad Grammaticæ Græcæ emendationem haud parum contulerunt.

dine disponderet & in debitam coagmentaret formam. (a) Sic origines litterarum Græcarum erudite investigavit *Guil. Postellus*: (b) Rectam huius linguæ pronunciationem, qualis illa esse debeat, solide docuerunt, qui occasione ortæ inter *Reuchlinianos* & *Erasmicos*, quos item *Notacistas* & *Etistas* adpellare moris est, de veris litterarum Græcarum sonis controversiæ, ab horum partibus steterunt, atque de illa re commentarios ediderunt. (c) *Accentuum* rationem folli-

(a) Recte a non nemine observatum est, *inter tot compendiorum Grammaticorum auctores vix unum esse quem in omnibus sequi possis*. v. *Morbof. Polyb. T. I. Lib. IV. c. 6. §. 14.* Est vero quod mireris ad hunc usque diem neminem fuisse repertum qui absolutum Grammaticæ Græcæ systema conde-
re sit ausus. (b) In *Commentatiuncula de Fenicis litteris s. de prisca Latine & Græcæ Linguae charactere*, edita a. 1551. & recula in *Haverc. Sylloge, T. II. p. 675. seqq.* (c) Ratio huius controversiæ hæc fere est. Qui ab oriente in Italiam migraverant Græci vitiosum servabant vernaculam suam pronuntiandi ritum, quem olim a *Romanis* circa *Trajani* & *Hadriani* tempora traxerant eorum maiores. His autem usu receptum erat *vocales η. ι. υ & diphthongos. α. αι. η. & υ* eodem sono efferre, quo *ι* sive τὸ ἰώτα, modo ut *υ* vel inter vocalem & consonam, vel in fine vocum positum sonaret ut F Latinorum vel Digamma apud *Æoles* usitatum, diphthongo *ου* solum excepto, quod sonum τϝ u Latinorum retineret. Consonam porro β. eodem sono quo v. consonum Latini; γ ante ε, ι, υ ut i consonum apud Latinos; τ ante υ in eadem aut diversis vocibus, ut d: υ. ante β, μ, π. ut m: π post μ, ut b Latinum, & similiter post r. in certis dictionibus: γ ante γ. ζ. χ. ut n: ζ denique ante γ. ξ. χ. ut γ. enunciaverant, & diphthongum αι ut e Latinorum. Hunc pronuntiandi modum a Græcis accepit *Reuchlinus* & circa annum 1474, in Germaniæ Scholas intulit. Cum vero illum veris & antiquis litterarum Græcarum sonis minime conformem esse animadvertisset *Erasmus*, lepido *Dialogo de recta Latini Græcique sermo-*

follicite indagavit *Joannes Warennius*: (a) varias *Dialectorum* formas explicarunt *Adrianus Amerotius*, (b) & *Martinus Rulandus*; (c) *Syntaxin* emendatiorem tradidit *Joannes Posselius*: (d) de *particulis* earumque vi adcurate egit *Matthæus Debares s. Devarius*: (e) & *Profodiam* denique egregie illustrarunt *Abdias Prætorius* & *Joannes Volandus*. (f) Cumque Lexica & Dictionaria præcipuam quandam constituent Grammaticæ partem, in iis etiam concinnandis singulari industria versatum est hoc ævum. Rem adeo difficilem primus adgressus est *Johannes Cre-*
O
stonus

nis pronuntiatione a. 1528. vitia illius exagitavit, veterem singulis litteris sonum vindicare annisus; cuius deinde vestigia secuti *Johannes Chekus*, *Thomas Smith*, *Theodorus Beza*, *Jacobus Ceratinus*, *Adolphus Mekerchus* & *Henricus Stephanus*, ad oculum, ut nobis quidem videtur, demonstrarunt, consonam β. valere b. Latinorum & reliquas naturalem sonum semper retinere; vocalem vero η ut e longum, υ ut kybbutz Ebraeorum, atque diphtongos, αι. ει. οι. υι. duplici sono una tamen oris apertura efferendas esse: *Stephano* interim *Gardinerio*, *Wintoniensi* Episcopo & *Academia Cantabrigiensi* Cancellario, non argumentis, sed auctoritate sola, *Gregorio Martino* & *Erasmo Schmidio* pro nova illa Græculorum pronuntiatione frustra pugnantibus. Eorum autem omnium in illam rem commentarios exhibet *Havercampius* in laudata *Sylogæ*, quam consuluisse haud pœnitebit.

(a) Editus est huius *de accentibus Græcorum liber* Paris. 1544. (b) Prodiit eius *de Dialectis* liber Paris. 1534. Idem collectionem Veterum Grammaticorum huc pertinentium edidit Paris. 1536. (c) Exstant huius *de Lingua Græca eiusque Dialectis omnibus Libb. V.* impr. Tiguri 1556. (d) Prodiit *Syntaxis* eius *Græca* Witteb. 1561. (e) Habemus aureum omnino eius libellum de *particulis Græcæ Linguae*, editum prima vice Romæ 1588. (f) Prioris sunt *de Poësi Græcorum Libb. IV.* Basil. 1558. & *posterioris de re Poëtica Græc. Libb. IV. e Neandro collecti* Lipsi. 1582.

florus vel *Craftonius* (a) Monachus Placentinus, qui licet ieiunis contentus fuerit vocum expositionibus, constructionum item formas perfunctorie indicaverit, nullosque attulerit Auctorum locos, ex quibus illæ pariter ac verborum significationes cognosci possent, magnam tamen eo meruit laudem, quod tantum opus nemine præeunte ausus, Latinam etiam interpretationem Græcis libris adiungere suo primus exemplo docuerit. (b) Cum deinde publici iuris facti fuissent *Lexicographi Veteres*, *Etymologicum* scil. magnum incerti Auctoris, *Suidas*, *Julius Pollux*, *Harpocratio* & *Hesychius*, (c) novum sibi elaborandum fumsit huius linguae *Lexicon Varinus Phavorinus Camers*, (d) Episcopus Nucerinus, uberrimum quidem illud, sed in quo Græcæ voces, non Latinis, ut a *Craftono* recte & utiliter factum, sed Græcis aliis facilioribus vocibus explicantur. (e) Maiori deinceps & eruditione & iudicii

acu-

(a) Prodiit eius *Lexicon Græco Latinum* Vincent. 1483. fol. *Maittaire Ann. T. IV. p. 446.* (b) Vid. *Maittaire l. c. pp. 42. 43. & Fabric. Bibl. Gr. Lib. V. c. 40. Vol. X. p. 73.* (c) Editum est *Etymologicum Magnum* ex recensione *Zachar. Calliergi* & cum præfat. *M. Musuri* apud *Aldum*, Venet. 1499 fol. *Suidæ Lexicon* a *Demet. Chalcondyla* recognitum prodiit primum Mediol. 1499. Aliam eiusdem editionem ex alio codice MS. expressam adeoque a priori illa nonnihil discrepantem procuravit *Aldus* Venet. 1514. fol. *Pollucis Onomasticon* sunt qui contendunt prodiisse Venet. 1498. ex officina *Aldi*: sed suspectam habet hanc editionem *Maittaire l. c. T. V. part. post. pag. 168.* nullam sibi visam fassus priorem *Alcina* de a. 1502. Idem *Aldus* a. 1503. excudi curavit *Harpocratiois Lexicon X oratorum*: & a. 1514. *Hesychium*, utrumque in folio. (d) Prodiit *Camertis Lexicon Græcum* Romæ 1523. in folio. (e) Videndus omnino de hoc libro *Fabric. Bibl. Gr. Lib. V. c. 40. Vol. X. pp. 70. 71.* ubi inter alia: *Totam Græciam in hunc librum Varinus conicere voluisse videtur:*

acumine instructus ad provinciam Lexicographi Græci ornandam accessit laudatus ante *Guil. Budæus*, editis nullo licet litterarum ordine servato, suis in hanc linguam *Commentariis*, (a) quibus veram illius indolem atque elegantias ita est persecutus ut ex eius fontibus sua fere rigaverint arva, quotquot post illum Lexicis Græcis scribendis operam navarunt. Quapropter &, cum nostra nihil referat omnes enumerasse, qui eius collectionibus fassulti in hac arena defudarunt, (b) unicum tantum addimus, quod & magnitudine & præstantia operis vulgo Lexicographorum se exemit, *Henricum Stephanum*, cuius post prævias Patris *Roberti* & socias *Friderici Syllburgii* ac fortassis aliorum etiam curas, prodiit *Thesaurus Græcæ Linguae*, copiosus adeo & exquisita doctrina refertus, ut per ducentos & quatuor annos ex quo evulgatus fuit, qui uberiores & accuratiores panderet Græcæ Philologiæ adparatum, nullus omnino, & qui eundem augerent vel emendarent, paucissimi sint reperti: (c) præsertim

O 2

post-

nam quicquid in *Suida*, *Etymologo*, *Phrynicho*, *Hesychio*, *Harpocrate* & aliis Lexicis, quicquid in *Eustathio* & *Scholiastis* veteribus ad vocabulorum explicationem continetur, id fere omne in *Lexicon* suum transtulit. Sæpe etiam leguntur emendatus in *Varino*, quam in ipsis unde ea hausit auctoribus, quanquam aliquando nonnulla laciniose, sæpe depravata quoque transcripsit.

(a) Prodierunt Paris 1529. in folio. vid. de iis *Fabric. Bibl. Gr. Lib. V. c. 40. Vol. X. pp. 74. 75.* (b) Præcipui horum fuere Auctores *Lexici Basileensis septem virorum* (in quibus & ipse *Budæus*) quod a. 1537. prodiit: *Joachimus Camerarius*, qui a. 1551. *Commentt. utriusque Linguae*, non tamen observato litterarum ordine in lucem emisit: & *Robertus Constantinus Medicus Cadomensis* cui *Thesaurus* debetur *Linguae Græcæ* erudite & magno cum iudicio concinnatus, atque editus Genev. 1562. duobus Voll. in folio. (c) Lucem vidit hic *Thesaurus* Paris. 1572. IV. Voll. in folio. Magnis Erudi-

postquam accessissent bina *Glossaria*, *Latino-Græcum* alterum, alterum *Græco-Latinum*, e situ vetustatis eruta, huicque Thesauro supplementi loco inservitura. (a) Id tamen prætereundum minime videtur, quod nec lingua Græco-barbara, cuius vulgaris eo tempore erat usus, penitus fuerit neglecta. Nam & ad illam discendam *Stephanus a Sabio* viam qualitercunque monstravit. (b)

§. XXV.

Tristia quidem fata, medio, quod vocant ævo, experta fuit *Latina lingua*; tantum tamen quantum *Græca* deliquium passa est nunquam. Hinc & in Scholis eius elementa ex *Alexandri Dolefii de villa DEi, Doctrinali puerorum*, vocatis in auxilium *Johannis Marchessini Mammotrecto* & *Johannis Balbi Januensis Catholico*, atque concinnatis ex eodem vocabulariis, ut & nonnullis aliis eiusdem fursuris libris utcunque tradebantur. (c) Qui vero purio-

torum plausibus exceptus, eo cunctis fere displicuit, quod non voces singulas secundum Alphabeti seriem, sed derivatas & compositas sub suis radicibus, sæpius incertis, dispositas exhiberet. Ingens hoc opus in compendium misit *Jo. Scapula* edito a. 1579. suo *Lexico Gr.* eoque fructum laboris & sumtum Patrono suo *Stephano* dolose intercepit. vid. *Fabric. l. c. pp. 79-86.*

(a) Prodierunt hæc *Glossaria* a. 1573. de quibus vid. *Fabric. Bibl. Gr. l. c. p. 53. seqq.* (b) Edidit hic qui in *Dn. du Cange præfat. ad Gloss. Lat. & apud Morbos. Polyb. T. I. cap. 8. §. 11.* perperam vocatur *Stephanus a Solio*, Venetiis 1527. librum sub titulo *Εισαγωγή ιερά επηγεφουμένη σεφανου χεήμυ* ήγαν σεφανου ήμιου, άπε υαθής, αναγνώσκων, γραφεν, ιοείν και λαλείν την ιδιωτικήν και άττικήν γλώσσαν την Γεγραμμένων &c. quem deinde recensuit & emendatum edidit *Petrus Burana*, Venet. 1546. (c) vid. *du Cange Præfat. ad Glossarium media & infime Latinit.* §§. 50. 51.

puriorē exhiberet Latini sermonis structuram inter exoletas has fordes frustra quæsiuisses. Nec mox exstitit, qui tanto mari suam committere auderet carinam, cum tamen interea *compendiorum Grammaticorum* in tironum usum infinitus fere prodiret numerus. Veriori Grammaticæ conscribendæ animum primus adplicuit *Julius C. Scalliger*, (a) classicum velut aduersus vulgares Grammaticos cecinisse visus. Ast eum curiose magis & subtiliter, quam solide in hoc argumento esset versatus; inque notandis aliorum lapsibus, quam iisdem emendandis acutiorem se præstitisset, unam denique eamque difficillimam Grammatices partem, quæ de constructione est, intactam fere prætermisisset, multam aliis bene de hac arte merendi facultatem reliquit. Adgressus eam deinde *Emanuel Alvarez*, (b) *deliria Veterum Grammaticorum primus ostendit & saniora substituit, veruntamen non absolvit omnia.* (c) Hunc secutus *Franciscus Sanctius*, (d) ultimam laudatæ arti, qua *Syntaxin* in primis, perficiendæ manum adhibuit; rationem quippe construendæ orationis latinæ non modo ex selectissimis observationibus, sed & e Philosophorum fontibus arcessiuit, & quidquid Auctorum exemplis ac testimoniis confirmavit ex ipsa natura deduxit. Hic inexplicabiles vulgarium regularum nodos ellipseos benefi-

(a) Huius *de Caussis Linguae Latinæ Libb. XIII* prodierunt primum Lugduni 1540. (b) Lucem vidit eius *Grammatica Lat. Dilingæ* 1574. (c) Est hoc *Morboffii* de hoc viro iudicium *Polyb. T. I. Lib. IV. c. 10. §. 3.* qui tamen in eo est deceptus, quod Hispanum eum dicat, qui Lusitanus fuit, natus quippe in insula Madera a. 1526. Rector deinde Collegiorum Conimbricensis, Lisbonensis & Elboracensis, obiit 1582. v. *Chaufepié suppl. au Dict. Hist. & Crit. de Bayle, Artic. Alvarez.* (d) Eius exstat *Minerva seu de caussis Linguae Latinæ Commentarius*, editus Salmanticæ 1587.

cio acutissime dissolvit, suasque ipse protulit simplicissimas, quas postea recentiori ævo *Scioppius* & *Vossius* ulterius illustratas, in puerorum usum formarunt ac flexerunt. (a) Fuere autem præter hos Triumviros, qui specialia quædam artis Grammaticæ capita haud vulgari tractaverunt industria. Sic *orthographiæ* rationem ex libris antiquis, etymologia, Græca consuetudine, nummis veteribus, tabulis æreis & lapidibus amplius quingentis egregie illustravit *Aldus Manutius* iunior (b); *Prosodiam* late explicuit *Jacobus Micyllus* (c); ut brevitati litantes nihil iam dicamus de iis, qui aut *constructionum* doctrinam explanare studuerunt, quales *Linacer*, *Melanchton*, *Erasmus*, aut *elegantias* Latinæ linguæ vel ex optimis in universum auctoribus, vel ex singulis eorum collegerunt, ut *Valla*, *Nizolius*, *Hadrianus* Cardinalis, *Aldus*, *Antonius Schorus*, *God. Stevechius*, *Hor. Turfelinus*, cæteri. (d) Properabimus potius ad *Lexicographos*, quorum in re Grammatica maximum est momentum. In iis primus, qui e colluvie trivialium Vocabulistarum feliciter emerfit *Nicolaus Perrottus* fuit, cuius exstat *Cornucopiæ*, doctissimus in *Martialem* simul ac universam Latinam linguam commentarius, (e) alphabetico tamen ordine non digestus. Huius fuble-

(a) cfr. *Vincent. Gravina de Lingua Latina Dialogum*. (b) Prodiit eius *Orthogr. ratio* Venet. 1566. (c) Sunt illius *de re metrica Libb. III.* editi primum 1547. & deinde castigatius 1566. (d) Ingentem eorum numerum qui hoc ævo ad cultum Latinæ linguæ & rei præsertim Grammaticæ perfectionem contulerunt exhibet *Catalogus Biblioth. Bnnavianæ T. I. Vol. III. cap. 4.* (e) Princeps huius libri editio prodiit Venet. 1490. *Maittaire l. c. T. IV. p. 528.* Et sane, ut loquitur *Morhof.* bonor illi viro habendus, primo purioris Latinæ linguæ collector, unde sua præcipue derivarunt, qui post illum scripsere. *Polyb. T. I. Lib. IV. cap. 9. §. 9.*

sublevatus humeris *Ambrosius de Calepio*, Calepinus inde dictus, *Dictionary Latinæ linguae*, tam quoad simplicia quam composita secundum litterarum seriem dispositum, ex omnibus pæne disciplinarum monumentis congeffit, ita tamen ut quoties elegantiori adhæret Latinitati *Perottum* transcripisse videatur. (a) Superavit autem longe huius pariter ac reliquorum omnium qui ante se vixerunt industriam *Robertus Stephanus* edito immenso prope labore & fociis decem doctorum virorum curis *Thesauro Linguae Latinæ*; (b) cuius, variis deinde variorum laboribus insigniter adaucti, ea ad hunc usque diem valuit auctoritas, ut ad illum, in quaestionibus de Latinitate vocum ac phrasium, tanquam ad sacram ancoram confugiendum esse, communibus Eruditorum suffragiis sit iudicatum. Neque tamen propterea a Lexicis scribendis desitum est: exstiter enim plures, qui in iis concinnandis etiam postea defudarunt. Unicum ex iis cæteris clariorem nominasse sufficiat *Basilium Fabrum*, auctorem *Thesauri eruditio-*

(a) Prodiit primum Venet. 1509. in folio, ieiunum, aridum & exemplis e Sacrae Scripturae interpretibus sapius quam e Cicerone depromptis refertum, postea coctum sapius & recoctum. v. *Jo. Georg Walchii Hist. Lat. L. Critica, cap. V. §. 5.* (b) *Prima* huius operis editio lucem adspexit Paris. 1532 fol. *Secunda* ibd. 1536. & *Tertia* ingenti accessione locupletata ibd. a. 1543. & *quarta* denique Lugd. 1573. *Mirum autem est, quam a Plagiariis conspiratum sit in hoc opus: nam tanquam ad prandium paratum venerunt, non suis laboribus opus alienum exornaturi, sed submoto Auctoris nomine, suum impudentissima audacia reposituri. Ita Calius Secundus Curio sub Romani Fori nomine; Theodosius Trebellius sub titulo Promptuarii, Basil. apud Oporinum 1542 excusi, alii sub aliis titulis presso veri auctoris nomine hunc Thesaurum ediderunt. vid. Morhof. l. c. §. 10.*

ditionis Scholasticae, (a) qui multiplicibus doctorum virorum curis expolitus & locupletatus ac multoties recusus etiamnum in Scholis regnat.

§. XXVI.

De *methodica* seu *technica*, quam vocant, Grammaticae parte, pro instituti ratione, satis fortasse iam dictum. Superest, ut quid in *Arte critica*, quæ nobilissimam ac supremam constituit Grammaticae partem, hac ætate præstitum sit paucis commemoremus. (b) Versatur illa in scriptis spuris ac subditiis a legitimis discernendis: in tollendis, quæ auctoribus sciolorum audacia falso sunt inserta: corrigendis porro quæ librariorum incuria iisdem irrepsere mendis; & restituendis denique quoad eius fieri potest, quæ vetustate ac temporum iniuria e codicibus sunt deleta. His autem rebus cum mirifice delectatos novimus, quotquot celebre hoc ævo in orbe erudito nomen comparare sibi studuerunt: neque dubitari potest, quin egregia omnino

(a) Prodiit hic *Thesaurus* prima vice Lipsi. 1571. vid. de illo *Morhof. l. c. §. 16.* (b) Quæritur inter Eruditos, an Grammaticæ ambitu comprehendere debeat *Ars critica* nec ne? Utrum horum statuatur, equidem in magno non ponimus discrimine; Certum tamen est Criticam antiquitus in Grammaticæ partibus fuisse numeratam. Constat id inter alia e *Suetonio*, qui *Lib. de illustr. Grammat. cap. 24.* scribit *Valerium Probum* multa exemplaria contracta emendasse ac distinxisse & adnotanda curasse, *soli huic nec ulli præterea Grammatices parti deditum.* Nec graviter erraturum arbitramur, qui sententiæ *Quintiliani* adstipuletur. Ita autem ille: *Hæc igitur (Grammatici) professio plus habet in recessu, quam fronte promittit. Nam & scribendi ratio coniuncta cum loquendo est, & enarrationem præcedit emendata lectio: & mixtum bis omnibus iudicium est. Instit. Orat. Lib. I. cap. IV.*

minimo exquisitissimæ & nonnisi doctis manibus contrectandæ artis præcepta, illorum laboribus contineantur. Cogitet modo quis, quam post tradita a *Valla*, *Politiano* & *Phil. Beroaldo* prima artis huius specimina, prospero successu in emendandis Auctoribus tam Latinis quam Græcis sudaverint *Iud. Cæsar. Rhodiginus*, *Muretus*, *Victorius*, *Fulvius Ursinus*, *Lambinus*, *Turnebus*, *Joh. Rivius*, *Camærius*, *Sylburgius*, *Petrus Ciacconius*, cæteri; (a) quam *Patrum* scripta diligenter repurgaverit *Erasmus*; & quam immensam mendorum molem a libris Juris Civilis sustulerit *Jacobus Cuiacius*: & haud difficulter intelliget, fieri illud non potuisse, quo minus vasta laudatæ artis peritia fuissent instructi. Qui enim salvos e naufragio in portum reducere potuissent suos Auctores, nisi cynosyram habuissent mente conceptam, quam in scopuloso navigantes pelago sequi oporteret. Inter hæc, quantumvis licet optime cum antiquis iis scriptoribus ageretur, fateri necesse est, diu admodum nullam certam *Artis criticæ* fuisse disciplinam: quippe quæ demum altero sæc. XVI. dimidio in ordinem redigi ac excoli cœpta est. Primas eius lineas duxit *Franciscus Robortellus* edito exiguæ molis libello *de arte s. ratione corrigendi antiquorum libros*, (b) quo, quem in modum ii vel ex coniectura, vel ex veterum codicum scriptione, emendari, & emendationes ex notione antiquitatis, notione scriptionis antiquæ & notione locutionum antiquarum confirmari possint, luculentis monstra-

P

vit

(a) Excellentiorum huius sæculi Criticorum opuscula collegit & sex tomis edenda curavit *Janus Gruterus*, sub titulo: *Fax Liberalium artium s. Thesaurus Criticus* &c. Francof. 1602-1607. quibus septimum addidit *Dan. Pareus* ibd. 1623. 8. maiori. (b) Prodiit Patav. 1557. recusus in Tomo II. Thesauri Gruteriani p. 14 & adpendicis loco ad Scioppij Comment. de arte Critica. Amst. 1662. p. 98 - 121.

vit exemplis. Simile quid deinde tentarunt, quoad scriptores speciatim Græcos *Guilielmus Canterus* (a) & quoad Latinos, *Casparus Scioppius*, (b) quibus illam nemo temere denegaverit laudem, quod corruptelarum fontibus ingeniose investigatis & in certas classes distributis ad commodam cuique generi medelam adferre ordine docuerint. Et licet ultra partem Criticæ emendatricem eos non progressos satis adpareat, in primis tamen artis statoribus numerari omnino merentur.

§. XXVII.

Ducit nos iam dicendorum ordo ad *Oratoriæ artis* hoc ævo fata breviter perlustranda. Ut in omnibus liberis civitatibus præcipue semper floruit semperque dominata est eloquentia; ita & apud veteres Græcos & Romanos ad summum quod unquam obtinuit fastigium provectam eandem fuisse constat. In his enim gentibus, quam diu libertate fruebantur, quoniam nihil cogitari poterat gloriosius, quam tantum dicendo valere, ut vaga & incerta populi studia, qua velles, posses convertere; multum quoque & temporis & operæ in facultatem illam comparandam infumebatur. Satis quidem perspexerant non posse arte
cui-

(a) Est eius *de ratione emendandi scriptores Græcos syntagma* editum Basil. 1566. Insertum quoque est Thesauri Gru-ter. Tom. III. & nuperrime adiectum editioni *Operum Aristidis* a Sam. Jebbio curatæ T. II. p. 621-631. Oxon. 1730. 4.
(b) Lucem vidit huius *de Arte Critica & præcipue de altera eius parte emendatrice, quænam ratio in Latinis scriptoribus ex ingenio emendandis observari debeat Commentariolus* Norib. 1596. Conscripsit autem hoc opusculum auctor vigesimum primum ætatis annum nondum supergressus, quod tamen non obstat quo minus præclaras illud & bene digestas contineat obser-vationes.

cuiquam inferi ac donari istam tantarum rerum effectricem dicendi vim; tantum tamen aberat ut soli naturæ bonitati committendam censerent eloquentiam, ut potius ratione quadam illam constringendam vellent & præceptis, quibus commonitus orator, facilius sibi a vitiis caveret & a proposito minus aberraret. Hinc & clari adferam usque posteritatem ex iis gentibus exstiterê Rhetores, *Aristoteles* in primis, *Demetrius*, *Dionysius Halicarnassæus*, *Hermogenes*, *Longinus*, *Cicero* & unus instar omnium *Quintilianus*: qui, quamvis ipsorum qua magnam partem ætas in illa incidisset tempora, quibus opprimi cœpit libertas & eloquentia in adulationem versa & nervis & succo & sanguine carere, antiquiorum tamen exemplis & rebus ipsis innixi vel universam dicendi rationem arte conclusam, vel certas eius partes egregie illustratas tradiderunt. Cumque tanta adcuracione ab iis excussum sit hoc argumentum, ut post illorum labores vix aliud superesset recentioribus agendum, quam ut transmissam ab illis artem, Græcorum ac Romanorum institutis & fori apud eos usui adcommodatam, ad suorum hominum mores ac consuetudinem tantisper flecterent, nullo negotio intelligitur non potuisse non Rhetoricæ quam Grammaticæ artis rapidiora esse incrementa. Neque enim ex earum artium aut scientiarum genere est eloquentia, quæ ex reconditis & abditis fontibus hauritur, & obscuritate principiorum pro temporum vicissitudine & humanorum ingeniorum inconstantia & levitate diversa experiatur fata, & præcepta & effata sua variare cogatur. Sed quocunque sermone, apud quoscunque populos, de quibuscunque rebus agendum est oratori, una semper & certa eloquendi & agendi est ratio & disciplina. (a) Ex

P 2

quo

(a) Vid. *Pet. Burmanni in præfat. ad Quintilianii Instit. Orat. Lugd. B. 1720. a se editas.*

quo igitur, quod mature factum est, veterum istorum Rhetorum scripta omnium manibus frequentari cœperant, (a) surrexere paullatim, qui eorum insistentes vestigiis neglecta a longo tempore artis præcepta evulgare & in usum denuo traducere nitebantur. Utinam id factum fuisset sine ulla subtilitatis adfectione & reiecta inani illa regularum multitudine, qua onerantur tantum ingenia & orationis virtus debilitatur. Primas autem in iis tulit *Georg. Trapezuntius*, editis Libb. V. Rhetoricorum, tanta elaboratis diligentia, ut magnas a peritis rerum æsti-

(a) Antequam *Ciceronis opera omnia* Mediolani 1498. prodirent, *Rhetorica* eiusdem scripta repetitis iam vicibus edita ab omnibus legebantur. Sic eius *de Oratore Libb. III.* prodierunt Venet. iam a. 1468. *Orator ad Brutum & Brutus s. de claris Oratoribus* Romæ 1469. *Libri Rhetoricor. ad Herennium & de Inventione* Venet. 1470. *Topica & de Partit. Orat.* Romæ 1472. Liber *de optimo genere Oratorum*, cum aliis nonnullis Rhetoricis Venet. 1485. & tandem omnia eius scripta *Rhetorica* cum *Philosophicis* in unum collecta Mediolani 1490. v. *Maittaire in Ann. Typ. Quintiliani de Instit. Orat. Libb. XII.* Romæ edendos curavit *Jo. Ant. Campanus* a. 1468. quæ editio a *Maittairio* est omissa. vid. *Catal. Editt. Quintiliani*, supra citatæ Editioni Operum eius *Burmamianæ* præfixam. *Aristotelis opera* edidit quidem *Aldus* Venet. 1495. Sed *Rhetorica* eiusdem in illa editione non habentur, quod Græci textus illorum librorum copia Aldo nondum esset facta. *Maitt. l. c. T. II. p. 191. & T. IV p. 84.* Latina tamen iam exstabat versio *Rhetoricæ* a *Fr. Philelpho* adornata, impr. Venet. 1492. cui paullo post accessit *ars Poëtica* a *Georg. Valla* Latine reddita & typis, excusa ibd. 1498. vid. *Catal. Bibl. Bunav. T. I. Vol. I. p. 122.* Græcus autem horum textus prodiiit primum a. 1508 in *Corpore veterum Rhetorum Græcorum*, quo etiam *Dion. Halicarn.* & *Hermogenis* simul ac aliorum Græciæ Rhetorum opera continentur. *Longinus* in ultimis lucem vidit, a *Robortello* primum e tenebris erutus & editus *Basil.* 1554.

stimatoribus collocatæ in iis operæ reportaverit laudes. (a) Qui post illum suas in eodem stadio periclitati sunt vires, eorum maior quidem est numerus, quam ut a nobis iniri possit: (b) si tamen ab iis discesseris, qui vel tiro num solummodo usibus suos dicatos voluere labores, vel certas tantum Rhetoricæ partes adtigerunt, laudandi præcipue sunt *Johannes Sturmius*, cuius varia exstant in hanc artem scripta bonæ frugis plena, *Franciscus Robortellus*, *Antonius Lullus*, *Melchior Junius*, *Petrus Johannes Nunnus* & *Valentinus Erythræus*, omnem quippe dicendi rationem complexi. (c) Neque eo tantum hi celebre sibi pepererunt nomen, quod de arte hac diligenter scripserint, verum & quod ex arte scienter omnino dicere noverint. Quæ tamen postrema laus non his solis est propria: inclaruere enim præter hos venustate & elegantia Latine orationis innumeri alii, inque iis *Muretus*, *Anton. Maioragius*, *Aonius Palearius*, *Johannes Casa* & *Phil. Metachton*, quorum omnium ad summam eloquentiæ gloriam conatibus nihil fere aliud obfuit, quam imitationis illud iugum, quod in tetum suis excutere cervicibus frustra laborant, quotquot mortua utuntur lingua. Obtundit scilicet sollicita illa verborum cura, adfectuum vim & impetum, eosque frangit nervos, quibus nisi armatus fuerit orator, animos audientium nunquam commovebit nec ad augustioris illius eloquentiæ culmina eniti poterit.

P 3

§. XXVIII.

(a) Prodiit huius Rhetorica primum Venet. 1472. (b) Magnum eorum numerum reperire licet in *Catal. Bibl. Buonav. T. I. Vol. III. p. 1965 - 1976.* (c) Opera horum omnium recenset *Morhofius Polyb. T. I. c. I.* suaque de illis iudicia interponit.

§. XXVIII.

Antiquissimum e doctis fuisse Poëtarum genus Ciceroni iam est observatum (a) eiusque adserti veritatem omnes omnium temporum annales confirmant. Etenim ut in hoc genere nemo unquam exstitit singulari quadam laude dignus, nisi qui natura magis quam arte valeret atque inflammatum & furore quasi quodam adflatum pectus ad pingendas vividissimis coloribus rerum imagines adferret: sic in media sæpe barbarie excitatos constat naturali hoc instinctu Poëtas, quorum ingenia iis etiam sæculis, quibus maxima lucis litterarum usura contigit admirationi fuere. Cum spissæ adhuc orbem nostrum obruerent tenebræ & nondum ruberet *stellis aurora fugatis*, inclaruerunt in Italia vernaculo carmine *Dantes & Petrarca*, in Anglia *Galfridus Chaucer* (b) & in aliis regionibus alii, quorum Poëmata, licet nonnulla in iis sermonis adpareat ruditas, igneam tamen produnt imaginandi vim & venam poëtico spiritu animatam. Quam primum autem promicare cœpissent, percussi licet identidem a grassantibus adhuc barbariei nebulis serenioris lucis radii, quanto maiorem oportuit esse Poëtarum numerum? Tunc enim missa tantisper vernacula lingua, quam vulgatam & exilem, orti recens Latini Græcique sermonis splendor & dignitas inumbravit, prodire *Maphæus Vegius*, Virgilio ipsius *Æneida* supplere ausus, (c) *Johannes Jovianus Pontanus*.

(a) *Tuscul. Dispp. Lib. I. cap. I.* (b) Natus a. 1328. obiit a. 1400. Vitam eius & scripta videlicet *Suppl. au Dict. Hist. & Crit. de Bayle*, sub voce *Chaucer*. — (c) Natus 1407. obiit 1459. *Grandis profecto Poëta*, verba sunt Scaligeri, *nec indigne gratia doctorum. Tanta eo seculo exstitit, quo nihil pæne bonarum litterarum vigeret.* *Art. Poët. Lib. VI. c. 4. p. 785.*

*Pontanus, (a) Balthasar Castilioneus (b) & Jacobus San-
nazarius (c)* qui ab omnibus fere artis præfidiis destituti,
suis quisque viribus e vili versificatorum grege ad verio-
rem Latinæ Poëseos laudem enisi sunt. Postquam ple-
nior illuxisset dies magis adhuc crevit Poëtarum cohors,
ita tamen ut haud obscure percipi posset vernaculam Poë-
fin de Latina ac Græca triumphum brevi acturam. Nam
excelluerunt quidem in pangendo carmine Latino *Paulus
Cerratus, Hieronymus Fracastorius (d) & M. Hieronymus Vida*
Itali; Conradus Celtes, Rudolphus Langius, Ulricus Huttenus,
Eobanus Hessus, Jacobus Micyllus, Petrus Lotichius Germani:
G. Buchananus, Scotus: & ex aliis atque aliis nationibus alii. (e)
Ma-

(a) In lucem editus 1426. fato functus 1503. De Poëti-
ca eius facultate videatur *Scalig. l. c. p. 807. seqq.* (b) Nat.
1478. mort. 1529. magnopere a *Scalig. l. c. p. 797.* laudatus.
(c) Natus 1458. obiit 1530. Exstat eius *Poëma de partu Vir-
ginis Libb. III.* comprehensum, cum quovis veterum com-
parandum, multis vero anteponendum. Celebre quoque est
sequens eiusdem in Urbem Venetam epigramma:

*Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & toto ponere iura mari.
Nunc mihi Tarpeias quantumvis Jupiter arces
Obiice & illa tui mœnia Martis ait.
Si pelago Tiberim præfers, urbem aspice utramque,
Illam homines dices, hanc posuisse DEos.*

quod adeo vehementer placuit Senatui Veneto, ut auctorem
amplissimo, ut tum tempora erant, sexcentorum aureorum
præmio donaret. Cæterum legendus de eius virtutibus *Sca-
lig. l. c. p. 812. seqq.* (d) Medicinam professus *siphylin* tur-
pem morbum descripsit *Poëmate*, quod plane divinum censet
idem *Scalig. l. c. p. 817.* (e) Numerosum satis Poëtarum
hoc ævo illustrium catalogum eumque acri iudicio contextuit
Lilius Greg. Gyraldus, duobus dialogis, qui operibus eius
Basil. 1580. iunctim editis continentur T. II. p. 377-421. &
sic in hoc argumento eum versatum iudicat *Vossius de Poëtis*

Magnam quoque e versibus Græcis laudem adepti sunt haud pauci, in primis *Neander*, *Nic. Frischlinus*, *Mart. Crusius* & *Laur. Rhodomannus*, a nonnullis *Homero* fere par habitus. At quotquot erant, quibus magis calebant pectora, quique ardentiori spiritu se commotos sentiebant, vernaculam præoptabant linguam, qua ipsis liberius, qua vellent, vagari liceret. (a) Interim arti condendæ animum adiecerant, quibus idonea ad illam rem contigerant ingenia. Quandoquidem autem *finimus Oratori est Poëta*, numeris adstrictior paullo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius & pæne par: (b) non potuit non plurimum his accedere adiumenti ab eorum opera, qui eloquentiæ præceptis generatim tradendis ante erant perfuncti. Quæ Poëtis propria sunt artificia, pro diverso carminum genere diversa, eorum novas dedisse regulas, easque exemplis illustrasse satis erat. Ex antiquorum in hanc artem laboribus, præter unicum *Aristotelis de Poëtica* librum, eumque ex temporum iniuria mutilum & *Horatii Epistolam ad Pisones* nulli alii super

Latinis c. 7. ut post messem tam luculentam nihil fere nisi quædam spicilegia reliquerit.

(a) Ut ratio huius rei clarius pateat, adferre lubet *Clerici* de recentioribus Poëtis Latinis & Græcis iudicium. Ita autem ille; *Ne doutez pas que, si les Poëtes anciens ressuscitoient, ils ne se moquaissent de même de nos vers Grecs & Latins; & ne fussent surpris que l'on trouve des gens, qui perdent tant de temps à y réussir si mal. Les Modernes sont de vils imitateurs des anciens, qu'ils n'ont rien d'original & qu'ils ne sont Poëtes que par routine & par imitation. - - Pour se defaire de cet esprit servile, il faut écrire dans sa langue. Alors on pense moins aux expressions & aux pensées des Anciens, & comme on est plein de mots & idées modernes, que l'on possède parfaitement, on devient lui même un original.* v. *Parrhas* ou *pensées divers* &c. T. I. p. 4. (b) *Cicero de Orat. Lib. I. c. 16.*

pererant commentarii: quorum igitur defectum ex sedula & adtenta Poëtarum lectione & ipsis etiam Philosophiæ penetralibus supplendum fuisse facile colligitur. Tale quoddam opus primus molitus est supra laudatus *M. Hier. Vida* (a) & post illum *Ant. Sebast. Minturnus* (b) cum nonnullis aliis obscurioris famæ: perfectæ autem artis gloriam consecutus est *Julius C. Scaliger*, (c) quo in tractanda hac materia adcuratiorem hac saltem ætate neminem existisse inter omnes convenit. Licet & dubitari valde possit, an vel recentiori ævo quidquam in hac arte, quatenus illa circa veterem Poësin Latinam & Græcam occupatur, sit præstitum, quod Scaligeriano labori æquiparari nedum eidem anteferri mereatur.

§. XXIX.

Supra iam diximus gnaviter & curiosius forte quam opus erat hoc ævo in perquirendis *Antiquitatibus* tam Græcis quam Latinis ab eruditis fuisse laboratum. Etenim scriptores earum gentium, quibus interpretandis sua tantopere fatigabant ingenia, cum sine dilucida & adcurata antiquitatis cognitione intelligi nequaquam possent, ipsa primum necessitas hoc illis studiorum genus impensius colendum iniunxit: in quo deinde, postquam publici saporis evasisset, modum tenere non omnibus fuit datum.

Q

Obsessam

(a) Huius sunt *de arte Poëtica Libb. III.* ligato sermone conscripti, & una cum eius *Poëmate de Bombyce & ludo Scacchorum* editi Rom. 1527. 8. Tanto maiori *Vidam* quam *Horatium* laude dignum censet *Scaliger l. c. p. 802.* quanto artificiosius de arte agit ille quam hic. Videatur etiam de illo *Gyrald. T. II. p. 390.* (b) Scripsit *de Poëta Libb. VI.* editos Venet. 1559. 4. de quo opere vid. *Passerin. Biblioth. select. Lib. XVII. c. 2.* (c) Prodiit eius *Poëtica* septem libris comprehensa Genevæ 1561. in folio, sæpius deinde reclusa.

Obsessam autem hanc multa caligine provinciam suo in primis foro vindicaverant *Critici*: nec illis satis erat leges & iura veterum excussisse; fabulosam eorum de Diis doctrinam, sacra, festos, militiam, rem navalem & rusticam omnem, ædificiorum, nummorum, mensurarum & ponderum rationem pervestigasse: verum &, ut est horum hominum in minutis rebus operosa sedulitas, natalitios, nuptiales, funebres & convivales eorum ritus ac consuetudines, ludos, vasa & vilissima etiam utensilia, vestimentorum & ciborum omne genus, & quæ præterea apud illos aut necessitati sublevandæ, aut luxui fovendo excogitata fuere instrumenta, singularibus commentariis descripta reliquerunt. Ast cum ultra propositos fines excreveret hæc opella, si vel potiores eorum, qui post *Leonardum Aretinum* (a) & *Flavium Blondum* (b) rebus hisce illustrandis operam dederunt, enumerare adgrederemur; sufficiat nobis ablegasse lectorem ad eos, qui vel *collectiones* fecerunt commentationum eo pertinentium; (c) vel notitiam *antiquariorum* litterariam tradiderunt. (d) Juvabit

(a) Est hic e recentioribus primus qui antiquitates Græcas adigit, editis *Comment. de rebus Græcorum*, quibus casus, ruinas & conversiones præcipuarum in illa gente civitatum complectitur. (b) Floruit *Blondus* priori dimidio sæc. XV. scripsitque *Romæ triumphantis* libros X. editos Brixia 1503. 8. quibus pleraque ad antiquitates istius urbis spectantia ordine est persecutus. (c) In his præcipui sunt *Jacobus Gronovius* & *Joh. Georg. Grævius*, quorum ille *Thesaurum* collegit *Græcarum antiquitatum*, cum indice generali XIII tomis comprehensum editumque Lugd. B. 1697-1702. in folio: hic vero *Thesaurum antiq. Romanarum*, excusum ibd. 1694-1699. XII. tomis in folio; cui deinde accesserunt tres *supplementorum* Tomi, editi cura *Alb. Henr. de Sallengré* Hagæ 1716-1719. fol. (d) Fecit id *Jo. Alb. Fabricius* in *Bibliogr. antiquaria*, cuius tertia eaque optima editio prodiit Hamb. 1760. 4.

vabit tamen observasse, omnia illa rerum momenta, quæ ad absolutum antiquitatum tam Græcarum quam Romanarum corpus constituendum requiruntur, sparsim solummodo & per partes, aliis atque aliis auctoribus, hac ætate esse perscripta: Et licet tale quoddam opus, quo illa systematico ordine disposita comprehenderentur, haud paucos molitos fuisse constet, neminem tamen extitisse, qui illud perfecerit.

§. XXX.

Quæ autem ex restauratis Latinis Græcisque litteris orbi Europæo oborta est lux, illa fulgidissimi instar solis omnia scientiarum latifundia suo candore circumquaque irradiavit. *Historia* optima illa vitæ magistra, quemadmodum proxima humanioribus litteris adfinitate ipsa coniungitur; ita & prima omnium pristinum recuperavit decus. Cum enim e barbaro illo ævo vix præter aridos & ieiunos annales, nullo non superstitionum & sordium genere refertos, alia ad posteritatem non exstarent temporum monumenta; nunc e contrario, translatis ad domesticas res enarrandas illa ordinis concinnitate, illa civilis prudentiæ copia, eaque stili elegantia & perspicuitate, quæ in principibus antiquæ historiæ conditoribus *Xenophonte, Thucydide, Polybio, Sallustio, Livio, Tacito* mirari quemque oportet, nova repente eaque nitidior effulsit huius disciplinæ facies. Sic res Italorum gestas *Fr. Guicciardinus*; Venetorum *M. Anton. Coccius Sabellicus, Bembus & P. Justiniani*; Florentinorum, *Poggius, Machiavelus, & Jo. B. Hadrianus*; sedis Romanæ *Platina & Onuphr. Panvinus*; Siculorum *Fr. Maurolycus*; Gallorum *Ph. Cominæus & P. Æmilius Veronensis*; Hispanorum *Æl. Ant. Nebriffensis & Mariana*; Lusitanorum *Hier. Oforius*:

Germanorum *Tritemius*, *Krautzius*, *Cuspinianus*, *Aventinus* & *Sleidanus*: Ungarorum *Anton. Bonfinius*: Scotorum *Hector Boëthius* & *Buchananus*: Anglorum *Joh. Lelandus*: Suecorum *Ericus Olai*: Polonorum *Mart. Cromerus*: Belgarum *Hadr. Barlandus*, aliorum alii ita persecuti sunt, ut comparari cum antiquis illis quodammodo omnes, nonnulli æquari cum iisdem mereantur. Cum porro, quotquot in publico versari & doctrina sua in commune prodelle, quam umbraticam in Scholastico pulvere vitam ducere mallent, omni nisu in id incumbere cœpissent, ut eandem, cui ex usu linguarum Latinæ & Græcæ adsueverant venustatem, in quotidiano etiam sermone cum dignitate quadam tueri possent; factum inde est, ut vernaculis quoque singularum gentium linguis, hætenus contentis & male habitis, ornatior indies accederet cultus. Atque ut abrogato ab Imperantibus Latini sermonis in foro & in actis publicis usu, eius sensim diminuta est auctoritas: sic ex adverso linguæ vernaculæ caput extollere cœperunt. Præcipuum in iis, qui illas fovendas susceperant, locum sibi vindicarunt *Pœtæ*, utpote qui non minus ex festiva ingenii vi ac libertate, quam dictionis splendore & copia commendari gestiebant. Et eminuerunt quidem præ cæteris horum in numero in Italia *Ludovicus Ariosto*, (a) *Joh. Georgius Trissino*, (b) & *Tor-*

(a) Huius poëma, cui titulus *Orlando Furioso*, palmam *Odyssææ Homeri* præripere contendit acutissimus Poëtarum censor & ipse summus Poëta *de Voltaire*, *Poëtique* p. 88. Eiusdem in pingendis humanis adfectibus felix ingenium magnopere collaudat *Gravina* in *Ragion Poëtica Lib. II. §. 16.* (b) Videatur de celebri hoc Poëta *Gravina* l. c. §. 17. ubi inter alia: *Nel medesimi tempi, con nobile, benchè per colpa de' lettori poco felice ardire, uscì fuori il Trissino, sprezzatore d' ogni rozzo e barbaro freno, e rinnovellatore in lingua nostra dell' Omerica invenzione. Questo nutrito di Greca erudizione, volle affatto dall'*

*Torquatus Tasso: (a) in Hispania Garcillasso de Vega, Jo-
hannes di Boscan & Ferdinandus de Herrera: in Lusitania
Ludovicus Camoëns: (b) in Gallia Clemens Marot, (c) &
Petrus Ronsard: (d) in Anglia Edmundus Spencer: (e) quo-
rum carmina, nonnullis quamvis inspersa maculis, cum
ab omnibus legerentur, dici vix potest, quam salubre ni-
miae exoticarum linguarum admirationi temperamentum*

Q3

adu-

*Italiana Poësia sgombrare i colori provenzali, e disciogliere in
tutto le violente leggi della rima, introducendo tanto nell' inven-
tare, quanto nell' esprimere la Greca felicità. Confr. tamen de
Voltaire l. c. p. 106. seqq.*

(a) De divino hoc Poëta iudicet iterum de Voltaire, *Es-
sai sur la Poësie Epique*, ch. 7. Ita autem ille: *La Jerusalem*
(Gerusalemme liberata) *paroit à quelques égards être d' après*
l' Iliade: mais si c' est imiter, que de choisir dans l' histoire un
sujet, qui a des ressemblances avec la fable de la guerre de Troye:
si Renaud est une copie d' Achille & Godefroi d' Agamemnon,
j' ose dire que le Tasse a été bien au delà de son modele. Il a
d' autant de feu qu' Homere dans ses batailles avec plus de va-
riété, &c. (b) Epico poemate, quod *Lusiadam* inscripsit, in-
ventionem Indiæ orientalis celebravit, & tanta est eius adhuc-
dum apud suos veneratio, ut eum *Virgilio* carminis maiesta-
te minime inferiorem esse putent. Fata eius & varia de illo
iudicia legantur in *Chaufepié suppl. au Dict. Hist. & Crit. de*
Bayle, voce *Camoëns*. (c) Vitam eius exhibet *Bayle Dict.*
Hist. & Crit. voce *Marot*, hoc eum mactans elogio. *On peut*
dire sans le flater, non seulement que la Poësie Françoisse n'avoit
jamais paru avec les charmes & avec les beautés naturelles dont
il l'orna, mais aussi que dans toute la suite du XVI. siecle il ne
paru rien, qui approchât de l' heureux génie & des agrements
naïfs & du sel de ses ouvrages. (d) Erat hic ingenio Maroto
pæne par, sed sermonis elegantia eidem longe inferior. v.
Bayle l. c. voce *Ronsard*. (e) Anglicorum Poëtarum sui sæ-
culi facile princeps obiit a. 1598. & eodem quo celebris ille
Chaucer tumulto conditus est, ut cui vivens ingenio eidem
post mortem corpore proximus esset,

adtulerint, quantove singulorum pectora impleverint patrii sermonis amore. Germania quoque multos tulit Poëtas, eosque, ut quidem tum tempora erant, haud ignobiles. Omnes vero ac singulos eorum nativa Germanicæ linguæ elegantia vicit magnus ille purioris religionis vindex *Martinus Lutherus*, qui castissima sua Bibliorum Sacerorum versione id effecit, ut discerent Germani linguam suam in pretio habere, eamque ex propriis suis fontibus, quam ex peregrinorum rivulis rectius locupletari. Existitere præterea, qui Auctores Latinos & Græcos in vulgares linguas transferrent. (a) Cumque quæ maiores corruptissimo sermonis genere fuerant elocuti, comtius in universum ac politius proponi cœpissent; invaluit paullatim non modo apud illos, qui a litterarum studiis remotiores publicis rebus vacabant, tersior illa dicendi ratio, verum & ipsi plebi elegantiae quædam tinctura sensim adhæsit, quæ deinde ad leniendam pristinam morum asperitatem & inducendum molliorem vitæ cultum plurimum profuit. Emendata autem sic lingua ad reales disciplinas tandem repurgandas & sapientiam ipsam revocandam discessum est, ut in sequentibus dicetur.

§. XXXI.

(a) Mature satis cœpit hoc institutum. Sic prodierunt *Livii Hist. Rom.* Italice Romæ 1476. & Venet 1478. & 1481. Hispanice, Salmant. 1497. & Germanice Mogunt. 1505. *Julii Caesaris Commentt.* in Gallicum versi 1488. *Cicero de amicis. & senect.* Anglice 1481. *Virgilii Æneis.* Gallice Lugd. 1483. Anglice 1490. & Italice, prose Vincent. 1491. & ligate Bonon. eodem anno. *Ovidii Metam.* Gallice Brug. 1488. *Aristotelis Ethic.* Gallice Paris. 1481. &c. Et licet rudes atque informes essent hæ versiones, elegantioribus tamen illis omnium fere Auctorum, quas sequentis sæculi XVI industria elaboravit & recentior ætas magis adhuc expolivit, egregie præluserunt.